

جایگاه رازی در طب دنیا و ایران

بهروز برومند: استاد نفرولوژی بالین، دانشگاه علوم پزشکی ایران، تهران، ایران (*نویسنده مسئول) broumand@ams.ac.ir

شیوه استناد به این مقاله:

Boroomand B. The dignity of Muhammad ibn Zakariya al-Razi in the world and Iranian medicine. Razi J Med Sci. 2020;27(4):1-2.

*انتشار این مقاله به صورت دسترسی آزاد مطابق با [CC BY-NC-SA 3.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/3.0/) صورت گرفته است.

نامه به سردبیر

پنجم شهریور ماه سال ۱۳۹۹ خورشیدی زادروز محمدبن زکریای رازی (زادروز سال ۸۶۵ ترسائی (مسیحی) - درگذشته ۹۲۵ ترسائی) می‌باشد. جایگاه رازی در پیشینه دانش پزشکی بسیار درخشان بوده است. دانشمندانی مانند زکریای رازی نام ایران را در دنیای باستان بلند آوازه نمودند. بررسی نوشته‌های گوناگون درباره پیشینه پزشکی در دنیا، نشان می‌دهد که ایرانیان سهم بزرگی در روند پیشرفت دانش پزشکی در سراسر گیتی داشته‌اند. برای نمونه فرازی از نوشته Goichon رابه زبان فارسی برگردانیده و برای آگاهی همگان می‌آورم. "هنگامی که نامی از فلسفه به زبان می‌آمد مردم به یونان می‌اندیشیدند و هنگامی که از دانش پزشکی یاد می‌شد نام ایران بیاد می‌آمد" (۱). بیاد می‌آورم در سال پنجم دانشکده پزشکی دانشگاه تهران در سال ۱۳۴۲ خورشیدی برای کارآموزی به بخش بیماری‌های داخلی بیمارستان رازی در شهر تهران فرستاده شده بودم. استاد فرهیخته زنده یاد دکتر مهدی آذر در نخستین روز برای دانشجویان سال پنجم دانشکده پزشکی دانشگاه تهران گفتند "باید برای پاسداری از نام پزشک ارزنده‌ای بنام محمد ابن زکریای رازی که بر پایه ستایش دکتر سارتن در پیشگفتار کتاب

"تاریخ علم" (۲) از زکریای رازی به عنوان "بزرگترین پزشک تمامی دوران‌ها" نام برده بکوشید تا در پزشکی بجائی برسید که نام ایران را بلند آوازه کنید. رازی تا سده هفدهم نامدارترین پزشک و پرچمدار پزشکی در جهان بشمار می‌رفت. از همان روز بر آن شدم که رازی را بیشتر بشناسم. از استاد دکتر آذر راهنمایی خواستم، با مهر بسیار کتابچه کوچکی از کتابخانه دفتر خود به من دادند که فرازی از آن را هنوز به یادگار دارم، درباره رازی خواندم... "نشانه‌های بسیاری می‌رساند که روند کار پزشکی این بزرگان همگی برگرفته از آموزش‌های دانشگاه گندی شاپور (معرب آن جندی شاپور می‌باشد) بوده است. کلاس‌های درس پزشکی رازی در بیمارستان ری و یادداشت‌های به‌جا مانده از آن دوران نشان‌دهنده همان روشی است که از دانشکده پزشکی گندی شاپور به یادگار مانده بود. نمونه‌ای از پزشکی رازی در بیمارستان و دانشگاه بزرگ ری را زنده یاد دکتر محمود نجم‌آبادی در کتاب ارزنده تاریخ پزشکی (۳) در ایران چنین آورده: "...و سیاوش پورخسرو مبتلا به تب‌های مخلوط از زمان شش روز در میان تا هر روز بود و پیش از تب، مختصری لرز می‌نمود و به دفعات زیاد ادرار می‌کرد او اهل مشکویه بود. چنین نظر دادم که این تب‌ها یا باید

الله مرعشی در قم به زبان عربی و نسخه دیگری در کتابخانه ملی لیون فرانسه به زبان فرانسوی یافتیم. با همراهی مترجمان فرهنگستان علوم پزشکی ایران این دو نسخه را به فارسی برگردانیده و پس از برابری آن دو نسخه با سرور دکتر علی نوبخت که با هم عضو پیوسته فرهنگستان علوم پزشکی جمهوری اسلامی ایران بودیم با همراهی فرهنگستان علوم پزشکی جمهوری اسلامی ایران در سال ۱۳۸۷ خورشیدی به فارسی به نام "سنگ کلیه و مثانه" (۶) در تیراژ ۲۰۰۰ جلد چاپ نمودیم که باید بگوییم بی شک هنوز پس از هزارسال برای پیشگیری و درمان سنگ‌های کلیه سودمند می‌باشد. و سخن آخر اینکه امیدوارم با همراهی دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی ایران بتوانیم همه کتاب‌های رازی را برای مجله‌ای که به نام این دانشمند بزرگ در دانشگاه علوم پزشکی ایران داریم به فارسی برگردانیم تا کوتاهی پیشینیان خود را جبران کنیم.

ایدون باد (اینچنین باد).

References

1. Goichon, Arch. Inst et Scient. 1952;31:308.
2. Sarton G. Introduction to the History of Science, Vol 1-17 Williams & Williams, Baltimore Maryland, USA. 1927:609-610. (Persian)
3. Najmabadi M. [Tarikh e teb dar Iran pas az eslam]. Vol 1, published by Tehran University, 1353.
4. Najmabadi M, [Muhammad ibn Zakariya al-Razi, Tabib, filsoof, shimidane Irani]. Entesharat e daneshgahe Razi, Kermanshah, 1371. (Persian)
5. Dehkhoda AA, [Loghatnameh dekhoda]. entesharate daneshgahe Tehran. Vol 43, No 195, pp 577. (Persian)
6. broumand B, Nobakht haghghi A. [Sang e kolieh va masane az didgahe Zakariaye Razi], farhangestane olom e pezhshki iran, 1387.

به چهار یک مبدل گردد یا آن که بیمار دملی در کلیه‌ها داشته باشد. پس از اندک زمانی چرک با ادرار از بیمار خارج شد و من او را از قطع تب آگاه نمودم و چنان شد. علتی که در ابتدا مرا مانع شد که نظر قطعی دهم که بیمار دمل کلیه‌ها دارد این بود که بیمار قبلاً نیز مبتلا به تب‌های یک روز در میان و نوع دیگر تب‌ها شده بود و گمان نمودم که این نوع تب مخلوط باید از تورم و التهاب حاصل شده بود و ممکن است به تب شدید تبدیل گردد".

با گذشت بیش از هزار سال از آن زمان هنوز از دید من که یک پزشک بیماری‌های کلیه می‌باشم رازی در دانش پزشکی بسیار توانمند بوده است. آنچه از زکریای رازی گفته شده بود نشان‌دهنده ژرفای بینش پزشکی آن استاد آن هم در دورانی که دسترسی به آگاهی‌ها آسان نبود می‌باشد. برای آموزش پزشکی بسیار آموزنده است که شرح حال باید به درستی گرفته شود و درباره چرایی و چگونگی نشانه‌ها با ریزینی بررسی کنیم و همه یافته‌ها را با بینش ژرف پزشکی کنار هم بگذاریم تا بیمار تندرستی را بازیابد.

برای من باور کردنی نبود که شمار نوشته‌های زکریای رازی به ۲۷۱ می‌رسد (۴-۵). از کتابی بزرگ مانند "الحوای فی الطب" که در ده جلد با برگ‌های بسیار زیاد که همه پزشکی را به روشنی آموزش می‌دهد، تا کتابی همچون "الجدری و الحصبه" که در دهه ۱۳۴۰ خورشیدی به نام "آبله و سرخک" به فارسی به وسیله انتشارات دانشگاه تهران چاپ شد و نشان می‌دهد که رازی در نوآوری پزشکی نیز بی‌مانند بوده و برای نخستین بار در دنیا، بیماری سرخک را شناخته بوده و یا کتاب ارزنده "من لایحضره الطیب (کتاب الی من لایحضره الطیب)" که برای هنگامی است که پزشکی دانش آموخته برای درمان بیمار در دسترس نباشد و همه ۲۷۱ کتابی که نام آن‌ها پیوست می‌باشد نوشته است. اندوهبار آن است که بسیاری از کتاب‌های رازی که پاره‌ی از آن‌ها نیز درباره دانش‌های دیگر از فلسفه تا موسیقی می‌باشد در ایران شناخته شده نمی‌باشد. در جستجو برای کتاب‌های رازی به اسم کتاب "الحصی فی الکلی و المثانه" برخورد نمودم که دریافتیم بدست آوردن آن بسیار دشوار می‌باشد. پس از پیگیری زیاد، یک نسخه از آن کتاب را در کتابخانه آیت